

Sobre 'L'exili manllevat', de Núria Pi-Sunyer

Pòsit de malenconia

Proa ha publicat el llibre de memòries 'L'exili manllevat', de Núria Pi-Sunyer, filla del polític, poeta, assagista i enginyer Carles Pi i Sunyer • El llibre és un homenatge als exiliats i a aquella generació de catalans • Carme Arnau

Diversos autors han remarcat la importància cabdal de l'exili en l'època contemporània, així com el fet que la cultura occidental és, en bona part, obra d'exiliats, emigrants o refugiats. Ho destaca, per exemple, Edward Said, a *Reflexiones sobre el exilio*, en què considera, a més, que el nostre temps, marcat per la guerra moderna, l'imperialisme i les ambicions gairebé teològiques dels governs totalitaris, ha esdevingut, no només l'era del refugiament, sinó, també, de l'emigració massiva. I, entre els diversos grups d'exiliats, es compten els republicans catalans, que van haver de viure aquesta realitat problemàtica i, més d'una vegada, dramàtica. De fet, l'exili, a més de pèrdues diverses, representa, per sempre més, la tristesa d'aquells que el van patir, "un pòsit de malenconia", com destaca Carles Pi i Sunyer en un breu fragment que obre les memòries de la seva filla Núria, titulades *L'exili manllevat* (Proa, 2006).

És un llibre de lectura profitosa, ben recomanable, entre d'altres raons per no oblidar un passat recent que, tanmateix, comença a semblar remot, o pitjor encara, que és desconegut. A *L'exili manllevat*, de fet, l'autora ens explica la seva vida, una vida marcada, en bona part, per un exili manllevat, en el seu cas, perquè ella, una adolescent en acabar la guerra, no el va triar sinó que va seguir el seu pare, Carles Pi i Sunyer, figura destacada del projecte republicà. Testimoni directe d'un temps històric particularment sagnant amb dues guerres, de la narració de Pi-Sunyer se'n desprèn veritat i, també, vida, amb la inclusió de cartes i diaris personals, un encert, perquè dona vivesa a la narració, a més d'incorporar-hi d'altres punts de vista.

De fet, en la vida dels exiliats, les cartes, diàleg amb els absents, hi tenen un paper destacat, així com els diaris personals, recordatoris dels fets, de vegades excepcionals, que es viuen o manera de fugir de la soledat, que l'acostuma a mar-

car: cartes del pare, que lluny dels seus, els procura animar, diari de Núria, per exemple, quan passa un temps amb la família Tarradellas, que l'acull amb afecte...

Nascuda a Barcelona, l'any 1923, Núria Pi-Sunyer va estudiar a l'Escola Blanquerna, dirigida per Alexandre Galí, on es formà en un patriotisme i una civilitat que no va fer més que intensificar-se. També va viure de prop el feminisme, i ja des de la infantesa, perquè la germana gran del seu pare, Maria, morta prematurament,

El polític i poeta

Carles Pi i Sunyer

va ser una figura

destacada del

projecte republicà

participà de manera activa en el feminisme social, que tot just s'iniciava, i fou, també, una prometedora autora teatral, coneguda amb el pseudònim de Roser Lacosta, en un moment en què a la dona li costava treballar a cara descoberta. En canvi, Núria Pi-Sunyer, d'una altra generació, estudiarà, treballarà i s'interessarà per dones compromeses, com Mary Wollstonecraft, autora d'un dels primers manifestos feministes; serà, doncs, també, testimoni del segle XX, en aquest aspecte fonamental, el de la presa de consciència de la dona, i a París, coneixerà Simone de Beauvoir, professora d'una amiga seva francesa.

Però és l'exili el que abraça el gruix més important del llibre, perquè durant trenta-sis anys, Pi-Sunyer va viure lluny del seu país. D'aquesta manera esdevenen evidents les pèrdues que l'exili comporta: de tradició, de família i de geografia. Es tracta d'unes pèrdues especialment doloroses, després d'un període breu i esperançat, en què a Catalunya s'havia tre-

ballat en projectes diversos amb la voluntat de tenir en compte l'afirmació de la pròpia personalitat i alhora la modernitat, amb un èmfasi especial en la cultura, fins i tot en plena guerra, cosa ben notable, que van quedar tallats de soca-rel.

En efecte, en llegir les memòries de Núria Pi-Sunyer, ens adonem de la importància cabdal que ha tingut per a ella la família, en general, i el pare, molt en particular. Carles Pi i Sunyer, enginyer, assagista i polític molt apreciat, que va ser, entre d'altres càrrecs de lleu, alcalde de Barcelona i conseller de Cultura i Ensenyament, sota la presidència de Lluís Companys, tots dos d'Esquerra Republicana. També els seus oncles, August i Santiago, van ser figures destacades, amb projecció internacional, catedràtics de fisiologia, a Barcelona i Saragossa, respectivament, i creadors d'escola, tant aquí com a Amèrica del Sud, on es van instal·lar, posteriorment, un cop perduda la guerra. De fet, l'exili també es va imposar per als metges reno-

Carles Pi i Sunyer i la seva filla Núria, autora del llibre de memòries 'L'exili manllevat'

SP

vadors i compromesos, i alhora cultes i profundament catalans, cosa que s'acostuma a oblidar: Josep Trueta, Emili Mira, Frederic Duran i Jordà, entre d'altres, amb els quals es va relacionar la família Pi i Sunyer, a Anglaterra. De fet, *L'exili manllevat* es pot llegir, també, com un homenatge de l'autora a la generació molt valuosa que la precedí i, sobretot, al seu pare i, per assenyalar-ho, el llibre es clou amb l'arribada de les despulles de Carles Pi i Sunyer a Barcelona, l'any 1980, un retorn possible, només, amb la democràcia. D'aquesta manera va poder recuperar una geografia sempre enyorada, sempre recordada: Roses –que vol dir, també, el mar Mediterrani–, d'on era originària la família; en més d'un sonet, Pi i Sunyer, també poeta, assenyala que per a ell aquest indret, lligat a la seva infantesa, representa una mena de paradís perdut, idíl·lic i primitiu, actualment engolit pel ciment; de fet, un parell de mapes del cap de Creus van seguir-lo en el seu exili, i, per tot plegat, va manifestar el desig de ser-hi enterrat, perquè: "Ser-hi enterrat és ser encara a Roses". D'aquesta manera queda ben clar que una de les pèrdues més punyents per als exiliats és la de la geografia, perquè, com destaca Simone Weil, tenir arrels és potser la necessitat més important de l'ànima humana i l'exiliat és, sobretot, un desarrelat, un desterrat.

Pel que fa a una altra pèrdua important de l'exiliat, la de la tradició, els catalans van tractar de suplir-la amb diferents iniciatives des dels casals catalans, illes autòctones enmig d'altres cultures, als Jocs Florals, tan decisius en aquella circumstància, com destaca Pi-Sunyer, i a la Fundació Ramon Llull, creada a París, justament, per impulsar la cultura catalana, o les diverses revistes i publicacions de l'exili. De fet, la pèrdua de la llengua resulta una de les més sensibles per a l'exiliat, amb la impossibilitat

VE DE LA PÀGINA ANTERIOR

de poder-s'hi expressar i la necessitat d'aprendre'n una altra, per poder viure i guanyar-se la vida, empresa plena de dificultats, especialment per als intel·lectuals i escriptors catalans. Però, també, la separació i la dispersió de la família, que arrossega l'exili, experiència finalment de solitud i de marginació, resulta particularment dolorosa, amb aquesta melangia esmentada, provocada pel fet de no poder ja veure aquells amb els quals has conviscut, d'una manera estreta, fins ara.

Núria Pi-Sunyer explica que va ser l'any 1938 i en una Barcelona durament bombardejada quan la nombrosa família es va reunir, per última vegada; posteriorment la dispersió es va imposar: França i Anglaterra, primer, Estats Units i Amèrica del Sud, més endavant, un exili econòmic, en aquest cas, quan ja es va veure que la dictadura franquista continuaria, mentre que d'altres components de la família van optar pel retorn. D'aquesta manera alguns d'ells ja no es van poder retrobar mai més i és que, de fet, un altre aspecte que marca la vida dels exiliats és la impossibilitat o, si més no la dificultat, d'obtenir passaports o visats, els papers, sense els quals els desplaçaments resulten impossibles o perillosos. Inicialment, els exiliats catalans tenien els passaports d'apàtrides, perquè l'exili, càstig polític, nega no només la dignitat de les persones, sinó fins i tot la identitat. Va ser precisament davant del perill de la manca de papers que Núria Pi-Sunyer va decidir fer-se ciutana anglesa, un país important per a ella, perquè hi va estudiar i s'hi va formar. L'autora recorda, per exemple, el comportament valent i cívic dels anglesos durant els bombardejos, seguint la consigna difosa i ben significativa: "Mantingueu la calma. No us esveureu. Recordeu que sou britànics". I és per tot plegat que Anglaterra, on també va fer amistats que han durat tota la vida i va participar en diversos projectes culturals, formarà part d'ella mateixa, per sempre més, com Veneçuela, on es va traslladar amb una família ja més reduïda, posteriorment, i on va ser més feliç, segons explica, i es va casar amb Rosend Carrasco i Formiguera, un fisiòleg que formava part de l'escola del seu oncle August. De fet, l'exiliat viu dues vides, la de casa, en la qual es procura mantenir viva la llengua i la tradició pròpies, i la de fora, desconeguda, inicialment i, de vegades, sempre estranya, però no és aquest cas perquè tant l'autora com la seva família van demostrar una envejable i admirable capacitat d'adaptació.

Però deixant de banda tots els aspectes negatius o problemàtics de l'exili, n'hi ha més d'un que pot resultar positiu, que pot enriquir aquells que el viuen: obre els ulls a realitats o

situacions ignorades, si més no, i una de les més dramàtiques que descobreix l'autora, és la dels jueus, en un París a punt de ser ocupat pels alemanys, on té una amiga que ho és i viu amb angoixa. De fet l'exili de Núria Pi-Sunyer s'inicia a França, amb la sort de ser membre d'una família coneguda, amb nombroses relacions i amistats, presidida per una mare forta i acollidora, que té obertes les seves portes a aquells que ho necessitin, i un pare amb diversos interessos, obligacions i responsabilitats —polítics, culturals...—, que no li fan, tanmateix, negligir els seus fills. I és que si l'exili reduïx l'àmbit familiar i d'amistats, fa també més estrets els lligams d'aquells que el viuen. Aquestes circumstàncies van fer que, malgrat les dificultats, l'exili de Núria Pi-Sunyer no portés emparellada l'extrema precarietat ni la soledat i marginació d'altres casos, que pot arrossegar, fins i tot, al suïcidi, com en el cas d'una amiga de Londres.

Els catalans que s'exiliaren, de fet, visqueren en més d'un cas vides difícils, perilloses, de vegades, com el cas dels que es quedaren en una França ocupada i com a exemple flagrant el cas de Companys, que hi va ser detingut i, posteriorment, afusellat a Barcelona, notícia retransmesa per la ràdio anglesa i escoltada per la família Pi i Sunyer amb evident consternació. Els exiliats a Anglaterra, en canvi, visqueren els duríssims bombardejos de Londres, mentre s'assabentaven de la progressiva extensió de la guerra. En aquest sentit, l'autora va ser testimoni de la destrucció de les ciutats alemanyes, arran d'un viatge a Praga. De fet, *L'exili manllevat* evoca la trajectòria, sovint atzarosa, de la filla d'una família catalana que es va enfrontar a l'exili, mantenint la fe en uns ideals i la fidelitat a un país, un exemple de dignitat i de fermesa que cal tenir present, un exercici de memòria, aquesta memòria sempre tan necessària.

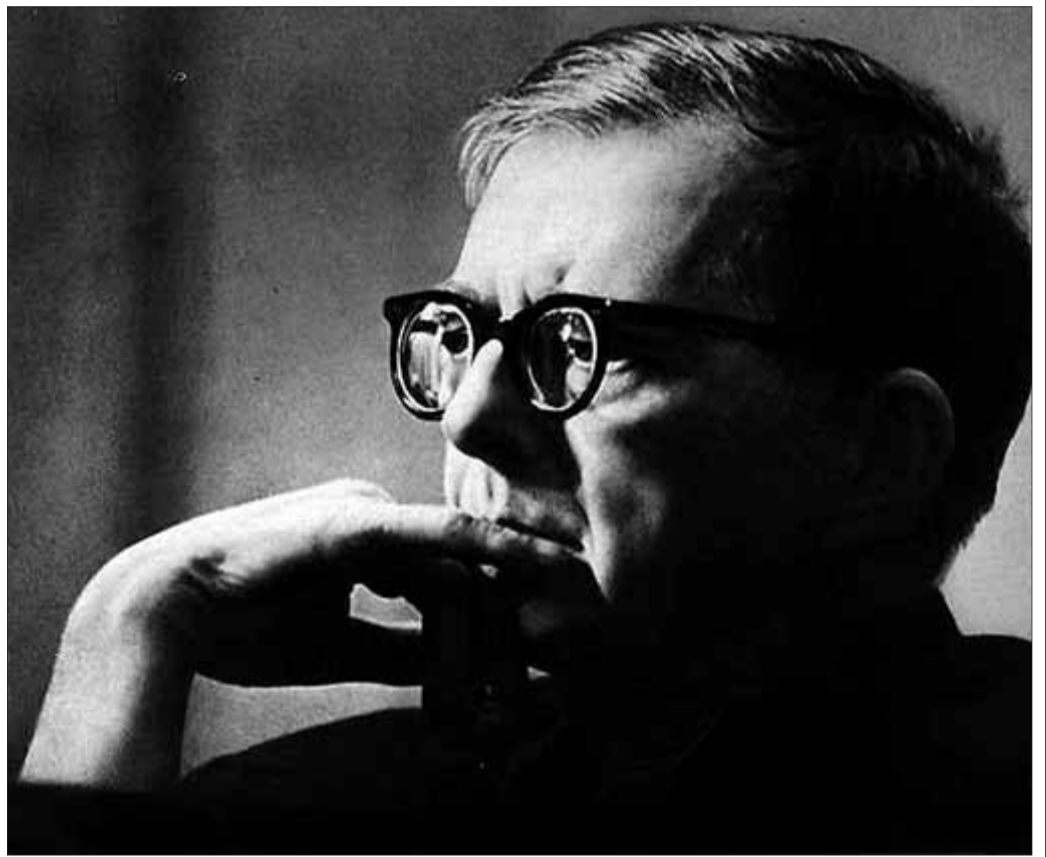
El polític, figura important d'Esquerra Republicana, va estar exiliat a França, Anglaterra, els EUA i l'Amèrica del Sud. La imatge és del 1970, a Caracas.

SP

Centenari del naixement de Xostakóvitx

Xavier Cester

Fascinats per DSCH

El rus Dmitri Xostakóvitx és un dels músics més populars del segle XX. SP

No només de Mozart viu el melòman aquest 2006. Al costat del 250 aniversari del naixement de l'autor de *Les noces de Fígaro*, hi ha un altre aniversari que està generant un considerable interès arreu del món, el centenari del naixement de Dmitri Xostakóvitx, el proper 25 de setembre. Aquesta fita arriba en un moment àlgid per a la reputació del músic rus: les seves partitures són moneda comuna a les programacions de les principals sales de concert i teatres d'òpera, les edicions discogràfiques es multipliquen i la bibliografia sobre la seva vida i obra cada cop és més extensa. No és, per tant, cap disbarat afirmar que Xostakóvitx és un dels compositors més populars del segle XX, un fet difícil de preveure fa dues o tres dècades.

Malgrat això, encara hi ha avui veus que mostren la seva estupefacció per l'estatus assolit pel músic. En aquesta anàlisi hi juga un rol important la relació sempre complicada entre art i poder. Xostakóvitx va ser un testimoni de primera línia dels grans esdeveniments històrics que van sacsejar el seu país: adolescent durant la revolució del 1917, el jove estudiant es va amarar de l'efervescència avantguardista dels anys 20, quan tot encara era possible, fins que les esperances van ser brutalment trinxades per l'estalinisme. La seva òpera *Lady Macbeth del districte de Mtsensk* és un cas paradigmàtic:

la carrera triomfal que estava fent a l'URSS va ser aturada en sec dos anys després de la seva estrena, el 1936, per un famós article a *Pravda*, escrit o inspirat per Stalin, titulat *Caos en lloc de música*. Xostakóvitx va fer penitència i es va convertir en un símbol de la resistència contra el nazisme durant el setge de Leningrad gràcies a la *Setena simfonia*, titulada en homenatge a la ciutat que el va veure néixer, i la seva imatge amb casc de bomber va ser portada de la revista *Time*.

Aquest èxit, tanmateix, no era garantia de res enmig de la tirania estalinista, i el 1948 tant ell com altres figures rellevants de la música soviètica com ara Prokófiev i Khatxaturian van ser públicament acusats d'elitisme antisocialista: "En la música del camarada Xostakóvitx trobem tot tipus d'elements aliens a l'art realista soviètic, com ara tensió, neurosi, escapisme i patologia repulsiva". La humiliació va anar acompanyada d'una *confessió* de les pròpies culpes i el ferm propòsit de no desviar-se del recte camí.

La seva afiliació al PCUS el 1960, un cop ja mort Stalin (tot i que ni Khrushxov ni més tard Brejnev eren pas campions de la llibertat), ha donat la imatge que Xostakóvitx era un músic servil amb un poder, el soviètic, glorificat a través dels elements més bombàstics de la seva música. Aquesta òptica és tan distorsionadora com la que el veu com un incansable dissident ocult,

tesi reforçada per *Testimonio* (Aguilar), les suposades memòries de Xostakóvitx editades el 1979 per Solomon Volkov. Diem suposades perquè des de l'edició del llibre no s'han aturat les discussions sobre la veracitat de, almenys, bona part del seu contingut.

Ironies del destí, Xostakóvitx va ser víctima tant de la repressió soviètica com de la condemna estètica de l'avantguarda musical posterior a la Segona Guerra Mundial. Liquidats els dos moviments, què en queda? Una música que representa com cap les angoixes i les exultacions d'un segle tràgic com el XX. La seva música ens atreu perquè és excessiva, ja sigui en les peroracions més contundents, en la ironia més feridament vulgar o en la més fosca de les desolacions, habitual en les partitures dels darrers anys. També ens sedueix l'ambivalència, la sensació que hi ha un missatge ocult que mai arribem a copsar del tot. Som conscients que els grans esclats triomfals de les simfonies sempre tenen un cost terrible, i l'ús en moltes obres de l'anagrama musical de les seves inicials —DSCH, re-mi be-moll-do-si— aporta un contingut autobiogràfic que contradu sovint el missatge oficial. Ras i curt, Xostakóvitx ens apassiona perquè ens parla de nosaltres mateixos i de les nostres contradiccions de la forma més directa i commovedora. No és aquesta una de les missions de l'art?